

Застосування кримінального законодавства як засіб покарання українських дисидентів в другій половині 1950-х – на початку 1980-х рр..

Кузьменко Н.М., ст. викл. каф. ДПД та українознавства
Беркела Іванна студ. Юр.ф-ту 1 курсу

В умовах часткової лібералізації радянського тоталітарного режиму, започаткованої в середині 1950-х років з ініціативи М. Хрущова, відбулася демократизація законодавства та судочинства, розпочалася часткова реабілітація репресованих, за доби сталінізму. У грудні 1956 року були прийняті нові Основи кримінального законодавства Союзу РСР і республік. У статті 3 вперше в радянській практиці проголошувалося що покарання може застосовуватись лише за рішенням суду. Були скасовані позасудові органи (так звані «трійки» та «двійки», особливі наради при органах НКВС). Крім того, кримінальна відповідальність встановлювалась з 16 років (до цього часу діяв Закон, від 1935 року, що встановлював мінімальний вік кримінальної відповідальності з 12 років). У переліку видів покарання Основи включали такі міри, як оголошення ворогом трудящих на невизначений строк і поразка політичних прав по суду, в тому числі і виборчих прав.

Однак, засудження тоталітарного режиму керівництвом країни ще не означало, що радянське право покінчило з сталінською практикою репресії. Більше того, законодавча та нормативна база, що формувалась в другій половині 1950-х років, навіть розширювала їх можливість. У новому законі СРСР від 25 грудня 1958 року «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» були наявні наступні статті: 1.Зрада Батьківщини; 6.Шкідництво; 7.Антирадянська агітація та пропаганда строк від 3 до 10 років; 9.Організаційна діяльність, спрямована на здійснення особливо небезпечних державних злочинів, участь в антирадянській організації.

Вперше покарання за політичні діяння передбачалось Кримінальним кодексом України 1927 року (стаття 54). Ці статті увійшли і до Кримінального кодексу 1960 року. Так, стаття 62 проголошувала: «антирадянська пропаганда і агітація, проваджена з метою підризу чи послаблення радянської влади або вчинення окремо небезпечних державних злочинів, поширювання з тією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, розповсюдження або виготовлення чи зберігання з тією ж метою в письмовій, друкованій чи іншій формі творів такого ж змісту – карається позбавленням волі на строк від шести місяців до семи років із засланням на строк до п'яти років чи без такого або засланням на строк від двох до п'яти років». У 1966 році Кодекс був доповнений де що м'якшою статтею – 187- 1: поширення завідомо неправдивих вигадок, що паплюжать радянський державний і суспільний лад. Покарання за цією статтею – позбавлення волі до трьох років, або виправні роботи до року або штраф до ста карбованців. Остаточні зміни до цієї статті були внесені Указом Президії Верховної Ради УРСР від 12 січня 1983 року. На Сумщині протягом 1956 – 1985 рр. за цими статтями засуджено до 20 осіб, не враховуючи засуджених за участь у релігійних організаціях.[1,16] Загалом в СРСР за даними КДБ в 1957 – 1985 рр. за антирадянську пропаганду та агітацію та розповсюдження завідомо неправдивих вигадок, що паплюжать радянський державний і суспільний лад було засуджено 8124 людини. Зберігалась практика вигнання негодних осіб з СРСР, поразка політичних прав і примусове лікування в спеціальних лікарнях.

Хоч як не дивно, але найбільші політичні репресії після сталінської доби припадають на 1957 – 1958 роки, тобто на початок правління «ліберала» М. Хрущова. Причинами цього була боротьба у вищому керівництві КПРС та антикомуністичне повстання в Угорщині 1956 року. Як приклад можна навести справу вчительки Н. Хоменко з Синівського (нині – Липоводолинського) району, засудженої у 1957 році до трьох років ув'язнення за антирадянські листівки, розмови. В подальшому вирок суду щодо Н. Хоменко був скасований і справа закрита за відсутністю складу злочину. Для незгодних з політикою Компартії існували і інші види покарань. Зокрема, щоб не збільшувати кількість засуджених інтелігентів за «політичними» статтями їм давали кримінальні. Показовий випадок із поетом А. Семенютою, який разом з іншими сумськими «шістдесятниками» - Г. Петровим, В. Баранкіним, М. Даньком – збиралися для обговорення літературних та суспільних питань у квартирі журналіста Ю. Царика. У результаті в 1966 році А. Семенюту позбавили волі на вісім місяців за статтею 210 КК УРСР про звідництво. Ю.Царик за свої думки за цією ж статтею був засуджений на один рік виправних робіт у колонії загального режиму, що знаходилась у селі Перехрестівка Роменського району.

Інший специфічний вид покарання – примусове утримання інакодумця у психіатричній лікарні. Найбільш поширений «діагноз» - «невизразна шизофренія», поставлений психіатричною експертизою, давав підстави судам направляти на примусове лікування засуджених за «політичними» статтями і широко застосовувався у 1960-х – на початку 1980-х років. Г. Фельдман, механік Конотопу, за поширення власних творів («Самвидав») під час слідства утримувався в Охтирській психіатричній лікарні, в 1983 році був засуджений на шість років виправно – трудової колонії

Таким чином, радянське кримінальне законодавство, що сформувалося в умовах революційної боротьби, носило репресивний характер протягом другої половини 1950-х – першої половини 1980-х рр..